

KÉTPERCESEK

*Méhes Károly: Hollander Emőke meztelenül
Pro Pannonia, Pécs, 2007. 239 oldal, 2490 Ft*

„Hollander Emőke. Micsoda név! Szinte követeli, hogy a viselője valami rendkívülit hajtson végre e sáros földtekén” (30.) – ezzel az elvárással, felkiáltással indít a kötet címadó novellája. S micsoda könyvcím, pláne úgy, hogy Hollander Emőke még történetesen meztelen is. Anélkül, hogy elmesélnénk, mi történik Hollander Emőkével, maradjunk annyiban, hogy tette szokatlan, elképesztő, és így kívül is áll a renden; azaz, amit tesz: az rendkívüli. Akárcsak Méhes Károly rövidtörténetei. Közel száz darab egy-két oldalas elbeszélés. Méhes műfajjelölő alcímével: RÖVID ÉLETEK füzére. Valódi olvasásra íródott, napi- vagy hetilapok hasábjain megjelent szövegek ezek, amelyeknek hetente van olvasóközönsége. Egészen más olvasási valószínűsége van annak az írásműnek, amelyet elvileg tízezrek olvashatnak hírlapokban, mint egy novelláskötetnek, melyből a pár száz eladott példány már sikernek számít.

S az életkehez mindenkori kis világok kellenek, melyeken belül az a bizonyos élet, mely rövid, mondhatni egyoldalú, akár élhető, akár élhetetlen, ám mindenképpen lehetséges. Amin belül elképzelhető. A különböző történeteknek, egymás mellett futó, felbukkanó és olykor alábukó életeknek közös alapvilága van.

A kisvárosi hírlapírók, rég nem látott szerelmek, visszalátogató barátok, elszegényedett, osztályt váltó özvegyasszonyok, mellettük tengődő vénlányok és a késő őszi kertvárosi utcák elsárgult világa ez. Ezt a világot ismerősnek érezzük. Ez az otthonosságában idegen közeg a magyar kisepika egyik alaptere. Kis világ, kis epika.

Gozdu Elek és Petelei István elbeszélésművészezt, Babits és Kosztolányi prózája, Mészöly Miklós és Baka István epikája létrehozott-leképezett (a két folyamat állandó és megbont-hatatlan dialektikája adja ennek a világábrázolásnak a különlegességét és egyediségét) egy olyan mindenkori kisvárost, amely emlékeztessen akár a valóságos Temesvárra, Marosvásárhelyre, Szekszárdra vagy Szabadkára, alapvetően fikatív-irodalmi térré lesz a szöveggé válás során. Amely vonalaiban, utcái elrendezésében, tereinek lomhaságában olykor kísértetiesen hasonlít egy-egy igazi magyar kisvárosra, és eköz-

ben mégsem az. Elbillen a fikcionalitás mérlege. Sőt lesz például a város neve a szekszárdi Babits Mihálynál és Baka Istvánnál. Vagy Sárszeg Kosztolányinál, amelyből ráadásul kettő is létezik, és így még izgalmasabb az egész: az ARANYSÁRKÁNY és a PACSIRTA Sárszege két különböző település ugyanazzal a névvel.

Ennek a kisvárosi novellisztikának, amelynek világgépe, létmódja már-már szükségszerűen és strukturálisan ciklikus, hiszen a körkörösség tapasztalata jön velünk szembe szinte minden utcasarkon (mindegyik utcasarok ugyanaz vagy ugyanolyan, mint a másik – ugyan másik utcasarok), irodalmi formája a valamilyen (térbeli, tematikai) hasonlóság mentén szerveződő prózaciklus. Nem abban az elsődleges értelemben elbeszélésciklus, mint például Krúdy Gyula SZINDBÁD-ja vagy Kosztolányi Dezső ESTI KORNÉL-ja, amelyekben a címadó hős, középponti figura történetei, lépései, a művek paratextusaival: azoknak „ifjúsága”, „utazásai” vagy „kalandjai” illesztik egy nagy szerkezetbe a saját lábukon is megálló, külön-külön is teljesen jelentésszerű szövegeket. Ciklusnak annyiban nevezhető, hogy feltérképezhető az egész szövegekorpusz mögött valamilyen közös kontextus, amelyen belül a szövegek között átételes, motivikus kapcsolatok figyelhetők meg. Klasszikus példája ennek a lazább szövegszerveződésnek Mikszáth Kálmán két novelláskötete (elbeszélésciklusa?), A TÓT ATYAFIAK és A JÓ PALÓCOK, amelyekben a lokalitás, a helybéliség adja a ciklikus jelleget. Ez az eljárás a befogadói oldalon mint olvasási stratégia, olvasói kihívás jelenik meg: a visszatérő elemeknek, helyszíneknek, szereplőknek milyen jelentőséget kell, illik tulajdonítani? Méhes esetében például minek vegyük azt, hogy több történetben is a Tó vendéglő az egyik helyszín, vagy hogy meglepően sok elbeszélés játszódikik halottak napján? Ez ugyanaz az éterem és ugyanaz a nap? Vagy minden egyes szöveg esetén különböző terekkel és időkkel van dolgunk?

A hírlapíró és novellista (ennyiben Méhes elődje) Petelei István novelláskötetének AZ ÉN UTCÁM címet adva (Pallas, 1886) kiemelte, hogy az elbeszélések közös szövegszervező elve a szomszédság, az egymás mellett és mégis egymástól távol élés igencsak keserű, mindennapos és tragikus (mindennapiságában tragikus) tapasztalata. Méhest és Peteleit rokonítja az a remek érzék, ahogyan egy-egy csattanóval öszszegzik és lezárják, szinte lecsapják az elbeszél-

lést. Az ugyancsak zseniális és ugyancsak elfeledett, mindenféle kánonból kivetett Tar Sándor, aki Peteleit variálva *A MI UTCÁNK* címmel adta ki egyik novelláskötetét (Magvető, 1995), szintén a szövegek közötti laza, távoli összefüggések térképzetét tette beláthatóvá. (Ha már ennél a címszerkezetnél tartunk, akkor *AZ ÉN FALUM*-mal Gárdonyi a nagyváros, azaz Budapest és a mindenkori kisváros mellett a modern magyar próza, ha tetszik, harmadik alapközegét, a magyar falut örököltette meg. Ráadásul a tér azonossága mellett neki az idő ciklikussága is szövetségese, hiszen könyvét két részre osztotta: márciustól decemberig és decembertől márciusig tart egy-egy szakasz. Ám ez a hármas tipológia könnyen zavarba hozható, ha például a magyar epika Debrecen-interpretációit törekszik besorolni valahová. A kálinista Róma önreprezentációja többek között Szabó Magda regényeivel konstruált történeti identitásával szinte lehetetlenné teszi, hogy ne nagyvárosként gondolja el saját magát. A modern nagyváros ikonográfiájával azonban mint-ha Magyarországon csakis Budapest rendelkezne.)

Méhes Károly tudatosan és jelölten, érvényes működési engedéllyel építkezik ezen az éppen urbanitásban provinciális szövegtéren. A másik kispikái hagyomány, amelynek vállalt és szerves folytatója Méhes, az Örkény István egyperceseknek a groteszk tömörsége, szikár minimalizmusa. Méhes, mivel pontosan tudja, mennyire örkényesen jár el ilyenkor, rátesz még egy lapáttal erre az abszurditásában egyértelmű elbeszélés módra, azzal, hogy felhívja rá a figyelmet. Így lesz a klasszikus egyperces műfajából kétperces szövegek sorozata, amelyben a második perc a rácsodálkozás és felidézés pillanata. Méhes is egy-két mondattal vázol, utána satíroz még egy kicsit, hogy a vonalaknak mélysége legyen, majd máris a helyzet közepében vagyunk, ami egyúttal a zárlat is ez esetben. Ennek az azonnali kontextusmélyítésnek remek eszköze például Méhes névadóképesége. Pár név a kötet névjegyzékéből: Befur Pál, Fucksstein Borbála, Unterführer Áron, Raffa Gedeon, özvegy Bettelheim Gézáné, Göndöcs Zakariás, Takács Edvárd, Barancsik Titusz, Vasárnapi István.

Szinte a nekünk hordozzák létezésük bizonytalanságát, annak groteszk tragikumát, időn kívüliségét. Vagy éppen nagyon is időn belüliségét: hogy akkor tényleg ennyi és ez

adatott. Amikor valaki megtudja, hogy hamarosan meg fog halni, vagy valakije fog meghalni. Amikor bizonyossá lesz, hogy egy kapcsolat nem folytatható. Amikor avval szembesül történetünk hőse, hogy ugyan nem, mégse fog meghalni, és nem fog elválni, mégis mintha már régen nem élne, és egyedül lenne. „*Eljön a pillanat, amikor érzed, lassan vége. Aztán eljön a pillanat, amikor érzed: már rég véget kellett volna érnie*” (65.) – olvasható a *LELKÉNEK CSEREPEI* című novella mottójában. (Mivel nincs feltüntetve semmilyen név vagy monogram, gyaníthatóan a szerző mondata.) A két felismerés közötti időszak lehet egy pillanat és több évtized is. Ebbe a kényelmetlen időszerkezetbe, tarthatatlanságában tartósított létezésvákuumba pillanthatunk be Méhes legjobb írásaiban. Az idézett novella elbeszélője az éppen válófélben lévő feleség: „*Tudok magamról egyes szám harmadik személyben is gondolkodni. Ez biztató.*” (65.) Az ő monológjait hallgatjuk hat tételben. Az esküvői fényképeket nézve önmagát is és vőlegényét (azaz volt férjét) is idegennek látja. Elválnak. Aztán az utolsó szekvenciában elmeséli, hogy tegnap este véletlenül találkoztak a szupermarketben. Életükben először véletlenül. Azaz mégsem, merthogy életükben véletlenül először megismerkedésükkor találkoztak egy havas januári kora este a buszon. A kapcsolat hivatalos kezdete és vége (házasság és válás) mellett van közös történetüknek egy igazi kezdő- és végpontja. Az első és az utolsó véletlen pillanat, amikor sorsuk, tekintetük egymástól függetlenül, nem szándékosan, hanem másmilyen okok miatt találkozik egymással. Azaz, hogy a kezdő szakasz az üres esküvői boldogság, és az utolsó epizód pedig a tömör, sűrű egyszeri átlagos megismerkedés felidézése, a novella átértelmezi, összepasszírozza a két időtapasztalatot. Összeragasztja a lélek cserepeit, új mintázatot alkotva ezzel. Egyúttal körkörösé teszi a történet az idő létmódját, hiszen a nő foglya lesz saját narratívájának, mintegy be van zárva az élettörténetébe.

A *GYŰRŰ* című elbeszélésben szintén az idő fordulását, ritmikus mozgását, az egykor volt pillanat visszatérését követhetjük nyomon. A hatvan év után elmozdított szekrényből egyszer csak előgurul özvegy Bartha Zsigmondné ötvennégy évvel ezelőtt elveszített jegygyűrűje. Férje, a törvényszéki bírósági írnok – ilyen komoly névvel és komoly hivatástudattal rendelkezve, ne is csodálkozzunk – sohase bocsátotta meg hit-

vesének. Mintha az ember hóbortból vagy jókedvében veszítené el a jegygyűrűt; persze az a kérdés, hogy ki a párja. „Azért a feleségem maradhat, ha szeret még egy picit. Ő is csak picit szeretette a feleségét.” (88.) Egy másodperc alatt körbeér az asszony élete. Nem is a gyűrű körkörrősége szimbolizálja ezt a hosszan, több évtizedig tartó – minden bizonnyal elviselhetetlenül nyomasztó – házasságot, hanem az a poros pillanat, ahogy a gyűrű gurul, szalad. S megáll. Az özvegyasszonyt ez az esemény kiszabadítja addigi szorongásából, a gyűrűt férje sírjába dobva úgy dönt, hogy nem hal meg soha.

Az ilyen és ehhez hasonló idővalóságok közötti öntalálkozások megörökítései a könyv legjobb szövegei. A KIKÜLDETÉS HAZA történetében Pajor Béla visszalátogat szülővárosába. Ambivalens érzésekkel érkezik meg (haza?). „Ha megperzseltek volna, se tudtam volna megmondani akár csak tíz perccel korábban, hogy milyen színe van a székesegyháznak, de fel lettem volna háborodva, ha nem ezt a kopott bordót találok, a régit, hanem friss mázolás, rikító sárgát.” (76.) Pajor felszámolni jött azonban. Több értelemben is. Például a borozót, ahol mindig friss pacalt főznek. Így most is. Pajor azt eszi éppen, mielőtt hozzálátna, hogy végrehajtsa, felszámoljon. A TESTVÉREK-ben Nándi és András, miután ifjúkorukban eltervezik, hogy körbe fogják hajózni a földet, elzarándokolnak az irokézek földjére (a forgatókönyvet írta Verne Gyula és May Károly), összevesznek egy szőke, fitos, pirulós lányon, Grétikén. Grétike Andrást választja, aki már nem lóg a mesék tején. Ellentétben Nándival, aki világutazónak, felfedezőnek továbbra is remek lenne, de udvarlónak nem alkalmas. Ötven évvel később találkoznak. Nándi minden egykori közös álmukat megvalósította. András egyet se. (Némiképp hasonlít a helyzet Karinthy Frigyes klasszikus elbeszélésére a TALÁLKOZÁS EGY FIATALEMBERREL-re, csak itt kettőosztódik az, ami Karinthynál egy ember kudarca marad.) „– De hiszen itt vagyok neked én – hallotta Grétike öreges megilletődött hangját. – Igen, hát persze, hogy itt vagy. Ügyetlen ölelésükben mindketten érezték a másikat, befelé préselt zokogástól remegő testét.” (107.) A közös tudás némán, szavak nélkül lesz nyilvánvaló mindkettejüknek.

Mondhatjuk úgyis, Méhes Károly mint elbeszélő ügyesebben és szerencsésebben jár el olyankor, amikor hősei szavak nélkül vagy nagyon kevés szóval mondanak el valami rendkívülit, mint hogy túlbeszélik a dolgokat. Job-

ban írja meg a hallgatást, a beszéd képtelenségét, mint a dumát, a képekben tobzódó beszédet. Az ASZTALOSOK, FORGÁCS jelenetében a fiát egyedül nevelő és a gyerek barátnőjére féltékeny apa nem tud mit mondani, mikor megismeri a lányt. Annyit mond csupán automatikusan, hogy „kimegyek a műhelybe, gyere utánam, ha végeztél”. (27.) Maga se tudja, mivel kéne végeznie, tovább ácsolja hát a gyerekgyógyászfőorvosnak szánt könyvespolcot. Automatikusan. A szöveg címével a nyelv, a kommunikáció forgácsait, törmelékeit gyűjti egy kupacba ilyenkor Méhes.

A nyelvhús azonban nincs Méhes ínyére. A kötet első írásából ugyan megtudhatjuk azt a szépen (gyanúsán szépen) csobogó gondolatot, hogy „minden szóban ott rejtezik egy másik” (7.), azonban vagy rejtve maradnak Méhes előtt, vagy rejtve maradnak előttem. A retorikai csavarok, szójátékok (kisujj és Kisújszállás vagy szabadka és Szabadka analógiája), nyelvi furmányok általában nem érik el az adott történetek színvonalát. Nem lesz tőlük színesebb az a színvonal. Kivétel mondjuk a THOMAS MANN ÜVÖLTÉSE című remek anekdota (146–147.), ahol a cím fordulata szavatolja a sztori fordulatát is, vagy a CSUPA APRÓSÁG AZ ÉLET egyik betétje (181.), melyben dr. Putnokyné dr. Weissenberger Anikó nagy nyelvi felfedezést tesz: ugyanaz a hangsor, ugyanaz a mondat minden nyelven értelmes, csak éppen teljesen mást jelent. A szociolektusok, tolvajnyelvi szövegelések mögött is jobban lehet érezni a mesterkéeltséget, mint a spontaneitást, és ez esetben ez inkább zavaró. Nem megy úgy a vaker.

Ezek a némiképp kritikus megjegyzések egyben újabb bizonyítékai lehetnek annak a felvételnek, hogy Méhes egy régebbi, mára valamelyest klasszicizálódott elbeszélésmódot értelmelmeztet újra, folytat a maga módján. Ez a kisepeikai írástechnika nem annyira a nyelv önelvű változataival, alakváltozásával foglalkozik, hanem azzal, hogy elmondjon egy történetet.

Sokkal jobban adja vissza a realitás látszatát például azzal, ahogyan leírja egy adott helyzetben, mit esznek. A hideg fasírtok és melegszendvicsek vagy a kínai büfé édes-savanyú leve-se – jellegzetes ételvilágok ezek. Ismerőssé tesznek egy-egy közeget.

Köménymagos leves és rizses hús. És mindkettő bácskai. Ezt a menüsört különösen ismerősnek érezzük, már olvastuk valahol. Az epikai lakozásnak, annak, hogy Méhes egy klasz-

szikus konstrukció átépít, leglátványosabb és legsikerültebb megoldása valószínűleg a PACSIRTA 2., Kosztolányi katartikus remekművének továbbírt regényfejezete. Stílusimitáció és regényértelmezés egyszerre, amennyiben belülről, a szövegen belülről teszi érzékelhetővé Pacsirtának és szüleinek a feloldhatatlan egzisztenciális tragédiáját: hogy ez nem is tragikus, nem is rendkívüli állapot, hanem maga a rend, az alapállapot. Ez a prózadarab Méhes minden bizonytalanság nélkül is legsikerültebb írása a kötetben. (Az ezt követő másik Kosztolányi-hommage a KOSZTOLÁNYI, SÍR, amelyben az elbeszélő a Kosztolányi család sírját keresi Szabadkán, úgy érzem, kevésbé sikerült. A sírt végül megtalálja, de Kosztolányi stílusát, elbeszélői tempóját ebben a novellában egyáltalán nem leli. A PACSIRTA zárt világát azonban a szó szoros értelmében hűen és autentikusan alkotja újra.) Kiváló stílusérzékkel igyekszik folytatni egy nyilvánvalóan folytathatatlan mesterművet. Az eredeti regény 1899. szeptember 9-én, „*ér véget, de nem fejeződik be*”. Méhes toldása másnap játszódik, szombaton, „*a regény mégis folytatódik, mivel nincs kezdet és vég, csakis folytatás minden*”. (225.) Pacsirta beláthatóan kilátástalan élettragédiáját egy újabb fél nap körköröségével demonstrálja.

Hogyha, amint azt megtudtuk, „*minden szóban ott rejtezik egy másik*” (7.), akkor minden történetben ott rejtezik egy másik lehetséges történet. Méhes elbeszélői tehetsége, hogy összeköti ezeket a történeteket.

Toldás és kötés.

Szegő János

VALLOMÁS ÉS SZEMIOTIKA

András Sándor: *Gyilkosság Alaszkában*
Kalligram, Pozsony, 2006. 391 oldal, 2500 Ft

András Sándor: *Szent Kujon megkísértése*
Kalligram, Pozsony, 2007. 201 oldal, 1900 Ft

Ha az olvasóban kíváncsiság ébred a ritka és szükséztel természetleírások alapján, és akár a *hálón* utánanézés a helyszínek, varázslatos tájképeket talál az alaskai Yakutatról, a tlingit indiánok zordon panorámájú, sziklás, fenyves,

havas, csendes-óceán-parti városáról. „*Itt születtem, itt szoktam meg, milyen is az élet, és mégis, ilyenkor az ősz kezdetén [...] borongós hangulat fog el*” – mondja George Collins polgármester-helyettes az első fejezet elbeszélője. Nem sokat boronghat – a középvaskos könyv második oldalán szörnyű jelenséghez riasztják: „*Frank WilLOW, a polgármester, bár alig lehetett felismerni, a padlón ült, meztelenül, nyilvánvalóan holtan [...] törökülésben, feje a mellére bukott, két levágott alkarja mellette feküdt a padlón, mindegyik felfelé fordított tenyerében egy-egy kivájt szeme, két füle pedig a térdén...*” És ezzel elkezdünk egy különös, töprengésre késztető regényt, amelyről csak azt nem lehet elmondani, amivel a borító marketing-szövege ijesztget, hogy „*lehetetlen olvasmány*”. Már a második bekezdésnél megállunk, elmerengünk, hogyan is vagyunk mi magunk az itt szóba hozott, „*bezárkózással*”, ami „*megnyílás, nyitottság, hiszen csak az emberi külvilág elől zárkózunk be, a tengernek és az erdőknek megnyílunk...*” stb.

Talán már ennyiből is sejthető, ami később bebizonyosodik, hogy sokfelé elágazó szöveg ez. Van egyfelől egy bűnügyi történet, öngyilkosságok, megőrülés, incesztus, vérbosszú, kiskikló szerelmek, nyomozás. De a krimiszűzsé inkább csak ürügy. Az alkotót más érdekli. Minden gondolat, esemény, nyelvi mozzanat(!) problematizált, dialogizált, megforgatott. Az egyes fejezeteket a szereplők felváltva mondják, ki többször, ki kevesebbszer lép elbeszélői pozícióba – ez az ígéretes narrációs struktúra is inkább a más-más kiindulási, célú reflektálási lehetőségek – az intellektualizálás szolgálatában áll. Időbe telik, míg tudomásul veszi az olvasó a mű rugóit, poétikáját, és beállítódik egy nem érzéki, hanem inkább metafizikai(?), konceptuális bűnregény befogadására, értelmezésére.

A krimi (vagy egy krimítípus) morfológiája jelenik meg, a regényen belüli elevenebb és képletebb szereplőkkel. Utóbbiak kevésbé plasztikusak, inkább végtelen sokféleképp behelyettesíthető funkciók, ők a *nyomozók*, a félpopuláris irodalomból vett emblematikus nevek. Nemo az intellektus, a minőség, a szabadság embere, természetvédő, ebben rokona Dolittle (Lofting ifjúsági regénysorozatából), aki érti az állatok nyelvét, és elítél minden öncélú agresszivitást. Drakula az öröklét, a bor, az érzékiesség jelképe itt; Frankenstein az átalakulásé, a halálé, a nemzésé. Megszelídített alakok, némi professzoros attitűddel, semmi granginyol – keménység, rútság, vér –, itt elvek és eszmék